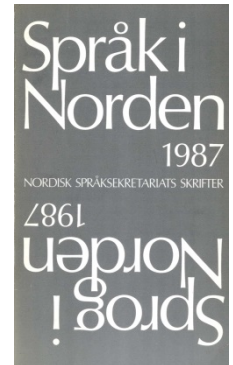

Sprog i Norden

Titel: Om grannspråksförståelse. Hinder och möjligheter
Forfatter: Ulf Teleman
Kilde: Sprog i Norden, 1987, s. 70-82
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om grannspråksförståelse. Hinder och möjligheter

Av Ulf Teleman

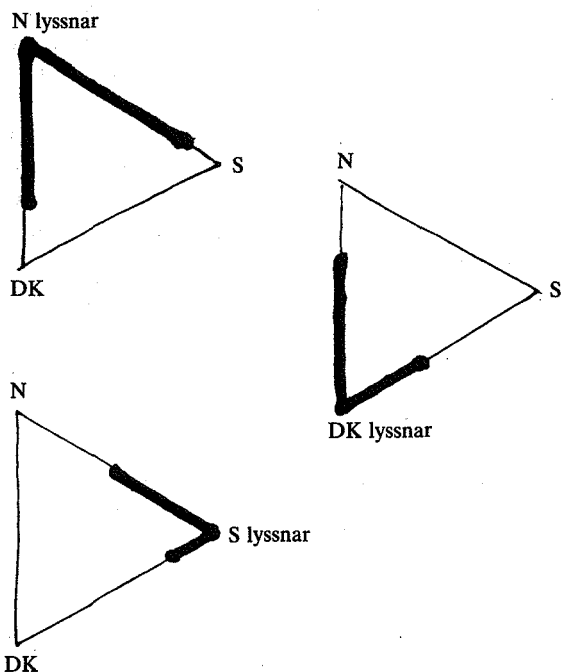
1. Förstår svenskar och danskar varandra?

Troligen är det lika lätt för en svensk att – utan särskild danskundervisning – förstå en dansk text som det är för honom att – efter åratal av engelskundervisning – förstå motsvarande engelska text. Ändå säljs det och läses väldigt lite danskspråkiga böcker i Sverige i jämförelse med textfloden på angloamerikanska.

Nu säger kanske någon att det finns fler bra böcker på angloamerikanska än på danska. Det kanske är sant, men jag tror att det finns en annan minst lika viktig förklaring. Det är alltid det politiskt-ekonomiska centrum som sätter normen för vad som är intressant och relevant i en kultur. Det är därför som alla nya idéer verkar kläckas i maktens centrum och sedan centrifugeras ut mot periferierna. Det är därför som vi ofta utan att reflektera över det föredrar en tarvligare text av angloamerikanskt ursprung framför en lika begriplig men klokare och roligare text från ett av våra grannländer.

I Norden har Sverige efter andra världskriget varit den ledande nationen. Detta är nog en viktig orsak till att svenskarna (Maurud 1976) är sämre än danskarna och norrmännen på att förstå de andra skandinaviska talspråken. Inbördes hörförståelse förhåller sig omvänt till politiskt mak, ekonomisk styrka, folkmängd. Norge leder över Danmark, som leder över Sverige. (Se figur 1.)

Under mina år i Danmark (1973–82) kunde jag lätt notera att kulturströmmen från Sverige till Danmark var kraftigare än i motsatt riktning. Det var inte bara det att de flesta danskar kunde se två svenska TV-program, medan det i Sverige bara var skåningarna som kunde se det enda danska TV-programmet. Nej, danska tidningar och etermedier hade mer stoff om Sverige än vad de motsvarande svenska organen gav om Danmark. Dansk

Figur 1. Internordisk hörförståelse. Diagrammen bygger på siffror i Maurud 1976. Avståndet mellan trianglarnas hörn betecknar full förståelse (dvs. som av det egna modersmålet). Den tjocka linjen visar hur mycket en lyssnare med visst modersmål förstår av de talspråk som anges i triangelns övriga hörn.

ungdom lyssnade på svensk rytmisk musik (med och utan text), medan liknande danska grupper knappast hade någon svensk publik.

Att Olof Palme skulle ha försökt tala danska i dansk radio och TV är en barock tanke – men hans partiledarkolleger i Danmark och Norge fann det rimligt att adaptera sitt språk i riktning mot svenska när de vände sig till svenska lyssnare och tittare ... (Nordenstam 1979).

Av olika skäl har Sveriges politiska och ekonomiska roll i Norden försvagats. Danmark växer alltmer in i den europeiska

marknaden. Det troliga är därför att de icke-språkliga förutsättningar för (viljan till) förståelse och för övning i att förstå är på väg att bli jämförbara, även om det nog inte finns någon anledning att tro att jämkningen sker uppåt.

Vi ska heller inte överdriva danskarnas förmåga och vilja att begripa svenska. Vid projektstudierna i Roskilde hamnade vi ofta i situationen att relevanta böcker var på andra språk än danska. Ändå hände det inte så sällan att studenterna när det kom till kritan läste en mindre central bok på danska än en nyttigare bok på svenska. Och trots att många danska kolleger menade sig förstå svenska perfekt, märkte vi svenskar snart att vi måste modifiera vårt språk om vi ville bli fullt förstådda. Inte minst i sammanträden och vid seminarier var förståelsetröskeln låg (medan problemen var mindre i samtal ansikte mot ansikte och i grupparbetet).

Slutet blev att nästan alla svenska lärare gick över till danska eller till en svenska som hade anpassats i dansk riktning. I intervjuer uppgav svenskarna som skäl önskan att bli bättre förstådda, samtidigt som man deklarerade ett visst obehag inför sin egen rotväliska och inte minst beklagade den reduktion i uttrycks- och tankeförmåga som följde med den språkliga manipulationen. Man tyckte sig ha svårare att tänka vidare, kreativt och stringent, medan man talade.

2. Vad måste vi kunna för att förstå varandra?

Låt oss nu se lite närmare på vad man rent allmänt behöver kunna för att lyssna och förstå. Processen har tre nödvändiga komponenter:

- (a) *Fonetik*: Man måste kunna uppfatta det fonetiska uttrycket (i rimlig utsträckning).
- (b) *Semantik* (grammatik och lexikon): Man måste (i rimlig utsträckning) kunna förstå orden och de grammatiska strukturernas betydelse.
- (c) *Pragmatik*: Man måste (i rimlig utsträckning) begripa vad yttrandet innebär, dvs. man måste kunna sätta in det i ett rimligt sammanhang, värdera dess konsekvenser etc.

Vad det innebär att uppfatta det fonetiska uttrycket ensamt (a) inser man lätt om man föreställer sig som lyssnare till ett nonsensyttrande som "tjick". Vi kan utmärkt väl uppfatta ordet utan att veta vad det betyder eller vad yttrandet i det aktuella sammanhanget innebär.

Att begripa ett ords eller uttrycks betydelse (b) är något som man gör när man tycker att man förstår lösryckta grammatiska meningar (som t.ex. när de används i grammatikundervisning). När vi hör *det regnade* eller *regnade det* vet vi ju vad *regna* betyder; vi vet också vad det betyder att *regna* förlängs till *regnade*; slutligen begriper vi vad som menas med att sätta *det* före eller efter *regnade*.

Det pragmatiska begripandet (c) är oundgängligt i praktisk kommunikation. Vi måste ju förstå vad talaren har menat med sitt yttrande *det regnade*, dvs. vi måste förstå vilken tid yttrandet avser och vi måste ha en idé om varför i all världen talaren väljer att kommentera vädret just när han gör det. Vi måste kunna avgöra hur intressant yttrandet är.

De tre komponenterna i förståelsen avser inte tre från varandra skilda processer utan de samverkar hela tiden. Vi behöver inte uppfatta alla ljud, inte ens alla ord. Vår bedömning av situationer och textsammanhang gör vissa repliker rimliga, andra inte. Och har vi redan identifierat vissa ord ger oss vår grammatik ledtrådar om vad som är möjligt och vad som inte är det i satsen för övrigt. På samma sätt kan vi använda vår fonotaktiska kunskap och vår kunskap om vilka ord det finns i lexikonet för att gissa vilka ord talaren yttrar, utan att vi har uppfattat alla ljuden i ordet.

Vad betyder nu detta för möjligheten att begripa grannspråk? Låt oss fortsätta med svenska och danska. Då kan vi till att börja med slå fast att *grammatiken (böjningsläran och syntaxen)* i det ena språket är så lik grammatiken i det andra, att skillnaderna knappast kan vålla besvär. Ser vi bort från böjningsformerna och formorden är det bara finsmakare som upptäcker olikheter. De flesta olikheterna stör oss lika litet som tryckfel i vårt eget språk. En svensk ser knappast att det står *et svensk universitet* (i st.f. *ett svenskt universitet*) eller *han tog den op* (i st.f. *han tog opp den*).

Lite knepigare är det med den tredje komponenten som förutsätter en gemensam *referensram* eller "*relevanshorisont*". På det hela taget måste man nog säga att skillnaderna här är större inom

språkgemenskaperna än mellan dem. När det gäller referensram är det antagligen lättare för en svensk byråkrat att tala med en dansk kollega än med en svensk kulturskribent. Eller en dansk venstresocialist har lättare för att komma överens med en svensk vpk-are än med en dam från Hellerup.

Men det är klart att förståelsens kvalitet ändå blir väldigt olika när samtalen gäller interna förhållanden i de båda länderna. När Poul Schlyter kommer på tal sätter den danske lyssnaren in den nya upplysningen i ett rikt nätverk av hållningar och tidigare kunskap om den danske statsministern, medan den svenske lyssnaren har svårt att dra några slutsatser som går utöver den grammatisk-lexikaliska betydelsen hos yttrandet.

I miljöer där ironi och understatement är viktiga inslag i samtalet kan det vara svårt att vara språklig outsider. Ironin innebär ju att talaren säger motsatsen av vad han menar. Om lyssnaren då inte begriper att den bokstavliga betydelsen är orimlig går ironin förlorad för honom. Och sådana missar är ofta förödande för det fortsatta samtalet. Om någon säger

Javel, Ritt Bjerregård är skidesød.

så måste man, för att förstå, nästan veta vad talaren vanligtvis menar om Ritt Bjerregård. Det förutsätter ju talaren att man gör, och gör man det inte blir man lätt uppfattad som en ovanligt tungfotad eller trögtänkt partner.

Den pragmatiska bearbetningen förutsätter att de andra komponenterna i förståelseprocessen fungerar relativt automatiskt. Om vi inte hinner begripa vad folk faktiskt säger, hinner vi heller inte räkna ut vad de egentligen menar. Det är som att läsa en bok på ett ovant främmande språk. Man blir ofta tvungen att läsa texten en gång för att förstå den lexikaliskt-grammatiskt och så en gång till för att begripa vad den innebär. Men när vi lyssnar så har vi bara en "läsning" på oss. Jag hade en elev i Roskilde som suckade efter en hörförståelseövning i svenska: "När du läser förstår jag allt, men efteråt när du frågar på innehållet kommer jag inte ihåg någonting." Den här eleven hade inte nått en tillräcklig grad av automatik på nivåerna (a) och (b): den mentala energin och tiden räckte inte till för honom när han skulle göra den viktiga pragmatiska bearbetningen, som är nödvändig för att man ska kunna relatera innehållet till vad man redan vet och därmed ha någon chans att komma ihåg det.

Återstår de avgörande stötestenarna, ordkunskapen och uttalet.

Förståelsen av grannspråkets *ord* måste vara lika svår för svenskar och danskar. Vissa högfrekventa ord är olika: svenskans *va* heter på danska *ikke (også), vel*, villkorskonjunktionen heter på svenska *om* men på danska *hvis* etc. Eftersom de här orden är högfrekventa är de som regel lätta att lära. Från förståelsesynpunkt är de mellanfrekventa orden intressantare, de är inte knutna till bestämda ämnen men de har ändå semantisk tyngd:

ligeglad	likgiltig
true	hota
bevæge sig	röra sig
skikkelse	gestalt
lummer	kvav
folde	vika

Om lyssnaren inte kan dessa ord måste han räkna ut deras betydelse ur sammanhanget, men det kräver att man är en snabb och intelligent gissare och framför allt att "sammanhanget" inte innehåller för många andra ord vilkas betydelse måste gissas! Måste man hålla på för mycket med sådana beräkningar tappar man lätt tråden, dvs. man får inget sammanhang att bygga på vid förståelsen av nästa replik och nästa.

Trots att jag hade varit flera år i Danmark märkte jag ibland hur lätt det var att tappa tråden om man släppte av på uppmärksamheten. I Sverige kan jag lätt koppla av under ett sammanträde och lyssna med mitt undermedvetna för att gripa in igen om något intressant eller kontroversiellt kommer upp. Så inte i Danmark: där måste jag välja mellan att lyssna aktivt eller inte alls.

Innan vi lämnar lexikonet vill jag erinra om de lexikaliserade eller halvlexikaliserade fraser som betyder mycket i det talade samspelet. Om lyssnaren fastnar på den bokstavliga meningen där satsens innebörd räknats fram som en funktion av de ingående ordens i stället för att gå direkt på satsens konventionaliserade helhetsinnebörd, kan lätt konstiga situationer uppstå. En kollega till mig berättade om den förvirring som uppstod när han suckade i en samtalspaus:

Ja det är hårda bud.

Det automatiska lyssnandet och tolkandet bygger dels på att

man vet vad orden betyder och dels på att man kan känna igen orden när man hör dem uttalas i sitt sammanhang, att man raskt så att säga hittar ordets uppslagsform och kommer åt ordets betydelse i sin hjärnas lexikon.

Det är just igenkänningen av orden som kan vara svår för svenskarna och här kanske vi också har förklaringen till att svenskarna är sämre på att förstå talad danska än danskarna på att förstå talad svenska, medan båda är lika bra eller dåliga på att förstå varandras skriftspråk.

Både i svenskan och danskan kan man säga att stavningen ger en sorts uppslagsform, inte bara uppslagsformen för skrivna ord utan också en sorts standardiserad, abstrakt form som ligger till grund för varierande uttal. Man skulle kunna föreställa sig att vi utnyttjar denna uppslagform (och inte den finfonetiska) när vi ska finna ord i ett språk som vi behärskar dåligt och där vi vet att vi är bättre på skriften än på talet.

Det som gör danskan så svår att förstå för svensken är då att svensken har svårt att gå från det danska kursiva *uttalet* till ordens lexikaliska "uppslagsformer". Av två skäl är den här processen svårare för svenskar (som hör danska) än för danskar (som hör svenska). För det första reduceras de svagtoniga stavelserna kraftigare i danskan, vilket gör det svårt för svensken att "höra" var gränsen går mellan orden. Svensken tycker att allt flyter ihop. Inte så att danskarna skulle ha mer flyt i sitt tal än svenskarna. Problemet är att svensken inte tillräckligt tydligt hör de ändelser han väntar sig med sin svenska grammatik i huvudet, och då "hör" han inte heller var ordgränsen går mellan exempelvis betydelseord och svagtoniga formord. Dansken har lättare att "höra" ordgränserna i svenska eftersom de ändelser också han har i sin grammatik (men själv uttalar starkt reducerat) är mycket tydligare i svenskens tal och hjälper honom att segmentera den hörda texten.

För det andra har dansken inte minst under 1900-talet (Brink & Lund 1974) genomgått en hetsig fonetisk utveckling som gjort det svårare för en svensk att finna bokstäverna bakom ljuden. Ta ett ord som det danska *af*. Det har minst tre uttal:

- (1) tage hatten af [a(:)]
- (2) af Karen [ɑ]
- (3) aftage [au]

I (1) är vokalen så "flad" att den av flertalet svenskar uppfattas som /ä/. I exempel (2) hörs väl numera aldrig någon konsonant, svensken har alltså inget att gå efter när det gäller stavningen av ordets andra del. I exempel (3) företräds bokstaven *f* av [u] som för svensken aldrig leder tanken till *f*.

För dansken är läget annorlunda:

- (1) ta av hatten [a:v]
- (2) av Karin [a(v)]
- (3) avta(ga) [a:v]

Även om [v] kan saknas i (1) och (2) uttalas det dock relativt ofta, och även om regionala rundningar av [a] kan förekomma så är dock erfarenhetsmässigt det mörka [a] lätt att identifiera som ett *a* av danskarna, eftersom de har ungefär detta ljud i en del av sitt a-fonems kontexter. Och [v] kan inte heller i danskan vara uttal av annan bokstav än *v*.

Fallet *av* är typiskt. Det är generellt lättare för en dansk att från svenskt uttal hitta en stavad uppslagsform än det är för en svensk att utifrån danskt uttal hitta en stavad uppslagsform.

3. Motivation och strategier

Alldeles bortsett från lyssnarens/läsarens språkliga och pragmatiska erfarenhet är det ett par andra faktorer som bestämmer hur bra kommunikationen lyckas, nämligen talarens/skribentens och lyssnarens/läsarens ansträngningar.

Mottagarens ansträngning beror på hur motiverad han är att begripa, dvs. på hur stor hans vilja är att förstå det som sägs och att förstå den som säger det. Redan i inledningsavsnittet betonade jag hur språkförståelsen hänger ihop med attityd och övning. Den som vill begripa övar sig i att begripa och övningen avkastar inläring och därmed minskat behov av ansträngning i framtiden. I grannspråskommunikation gäller det som i all annan kommunikation därför att få mottagaren intresserad och sympatiskt inställd.

Vi svenska lärare vid Roskilde universitetscenter märkte ofta hur vår hörförståelse avtog med vår vilja att lyssna, vår vilja att spanna uppmärksamheten. Trötthet, ointresse, ilska gjorde att vi

föll tillbaka flera steg i utvecklingen. Också när vi varit länge i Danmark och tyckte oss fungera ansträngningsfritt i den språkliga miljön, blev vi ibland varse hur vi omedvetet måste lägga ner mer energi på att tala och förstå i Danmark än när vi opererade i svenska sammanhang. En kollega som arbetat flera år vid centret och t.o.m. hade sambo och barn i Danmark upplevde detta särskilt starkt när han åkte tillbaka över sundet och medverkade vid en svensk lärardag. Han drabbades av en märklig känsla av frihet och avspändhet när han fick dväljas i sitt riktiga modersmål:

Jag upplevde en enorm hemkänsla av att kunna sitta och förstå allting, just den där tryggheten som det innebär att sitta i ett sällskap där man uppfattar de allra finaste antydningar . . . Jag var alldeles salig. Jag pratade ur mig och satt och lyssnade och liksom njöt av att vara tillsammans med folk, där vi obehindrat kunde konversera och förstå varandra.

För en lyckosam kommunikation är förstås sändarens ansträngningar lika viktiga som mottagarens. Det är sändaren som väljer vad han vill säga och hur han säger det. Jag vill dra fram tre sorters strategier som innebär ansträngning för sändaren men som kan underlätta lyssnarens förståelsearbete.

(a) *Fonetiska strategier*

Viktigast av allt är att talaren fraserar ordentligt. Helst ska han göra pauser efter ordgrupper som hör ihop så att lyssnaren hinner avsöka ekot av det sagda utan att behöva ta in en ny sekvens under tiden. Ett knep kan vara att tänka på prästen som talar i en ekande kyrka. Om man låter varje fras liksom förklinga innan man börjar på nästa, ger man lyssnaren förståelsehjälp.

För svensken är det till stor nytta om dansken också artikulerar ändelser och småord tydligt. Försök tala som vid noggrant (lite ålderdomligt) radiotal så blir det lättare för den lyssnande svensken att utföra ordsegmenteringen.

Vid fritt tal kan det vara svårt att frasera och artikulera så här. Det känns lätt lite artificiellt, och man kan bli störd i sina egna tankegångar. Men tänk på att en talare inte talar för sig själv utan

till sina lyssnare: om ingen begriper talaren hjälper det inte stort om tankarna har varit utmärkta. (Om talaren läser i ett manuskript finns det ingen ursäkt för att inte frasera och artikulera på det vis som föreslås här.)

(b) *Lexikaliska strategier*

En person som är van vid att tala med folk från de andra skandinaviska länderna lär sig ofta vilka ord i det egna språket som är svårbegripliga för grannarna. Det blir då naturligt att byta ut orden mot synonymmer som är mer gångbara över gränserna. Kanske väljer man ord som *spörja* i st.f. *fråga*, *begynna* i st.f. *börja*. Nästa steg är att plocka in ord från motpartens språk i sitt eget tal.

Det kan vara svårt och alltför störande vid fritt tal att tänka på de enskilda orden. En annan strategi kunde vara att känna sig in i en viss stil, om vilken vi vet att den ger en mera förstälig text för grannspråkmottagaren. T.ex. vet vi att vardaglig svenska är svårare än neutral svenska för danskar och likaså tycks lite äldre svensk skönlitteratur vara lättare att läsa än moderna texter. Att det är så förvånar inte: vardagligt språk ligger längst bort från det standardiserade skriftspråkets kärna och den geografiska variationen blir större. Det är typiskt för äldre skönlitteratur att den i högre grad höll det vardagliga språket på större avstånd. Tillkommer dessutom att de skandinaviska skönlitteraturerna påverkade varandra under slutet av 1800-talet mer än vad som senare skett. Om vi vill känna in oss i ett stilläge som underlättar förståelsearbetet för grannspråkmottagare skulle vi alltså lägga band på vardagligheten och t.o.m. kanske försöka uttrycka oss lite ålderdomligt.

Men det är osäkert hur effektivt det är att manipulera sitt språk lexikaliskt. När jag iakttog mina kollegers språk i Roskilde hade jag snarast intrycket att man bytte ut ord för att inför sig själva understryka viljan att kommunicera med de danska mottagarna på dessas betingelser. De utbytta orden var ofta sådana som varje dansk student och lärare kände till. Jag gjorde ett par enkla test (inte helt invändningsfria, metodiskt) för att se om fonetisk eller lexikalisk manipulation hjälpte upp förståelsen men fann inga förbättringar gentemot den omanipulerade upplästa texten.

(Huvudskälet till att svenskar i Danmark och danskar i Sverige byter språk tror jag är socialpsykologiskt. Det är svårt att tala med varandra på olika språk. Det händer ibland att en engelsman och en tysk som förstår varandras språk kommer överens om att tala med varandra på varsitt modersmål. Det dröjer inte länge förrän en av dem har gett vika och gått över till den andres språk, trots att ingen hade något problem med begripligheten.)

(c) *Allmänt kommunikativa strategier*

Talaren kan också hjälpa lyssnaren med allmänt pedagogiska stödåtgärder:

- ge synonymer eller förklarande uttryck så att nyckelorden blir säkert förstådda
- sammanfatta med jämna mellanrum
- utnyttja dubbla kanaler vid tal: skriva på tavlan, använda arbetsprojektor eller stöd-papper, möjliggöra läppavläsning och ögonkontakt
- inbjuda till frågor och be om synpunkter successivt så att ingen tappar tråden i onödan.

(När vi svenska lärare undervisade danska studenter i Roskilde tvingades vi tillämpa sådana strategier och vi tog faktiskt ibland hem pedagogiska poäng på kuppen: studenterna tyckte det var lättare att följa med i vår undervisning än i våra danska kollegers!)

Det är allmänt känt att en svagare behärskning av koden och den där inbyggda redundansen gör mottagaren känslig för störningar, t.ex. icke-språkliga sidoljud eller samtidigt pågående samtal. Om man som kommunikant är herre över sådana miljöomständigheter ska man göra allt för att skapa en störningsfri omgivning: skrapande stolar, trafikbuller genom fönstret, prat och skratt i korridoren slår lätt ut grannspråksförståelsen.

Se om strategier mera utförligt i *Att förstå varandra i Norden* 1986.

4. Vad göra?

Vad ska skolan göra för att förbättra den interskandinaviska språkförståelsen, frågas det ofta. Låt mig dra några slutsatser av vad jag ovan har sagt om förutsättningarna för lyckosam förståelse.

På kort och lång sikt är den viktigaste åtgärden att *öka intresset* för de andra nordiska länderna och därmed motivationen att förstå dem och deras folk.

Därnäst är det angeläget att *öka exponeringen* för texter på de andra skandinaviska språken. Texterna bör därvid alltid motiveras av sitt innehåll, antingen det rör sig om skönlitteratur, facklitteratur eller andra texter. Tänk om man kunde använda en norsk lärobok i kemi och en dansk i humanbiologi vid svenska gymnasier! Eller varför inte byta lärare med gymnasier i grannländerna. Skulle inte svenska gymnasister kunna undervisa ett år av en dansk geografilärare eller av en norsk teckningslärare?

Det teoretiska språkstudiet ska inte i första hand stödja färdigheten i grannspråket utan liksom annan undervisning om grannlandet bidra till att öka kunskapen och intresset om landet i fråga. I vissa fall kan förstås teoretisk insikt vara till nytta för språkfärdigheten. Man kan ha glädje som svensk av systematisk undervisning i korrespondensen mellan danskt uttal – dansk stavning – svensk stavning och de språkhistoriska omständigheter som kan förklara sambanden. Man har säkert också glädje av allmänna teorier om språklig kommunikation och språkliga förståelseprocesser.

Formell träning i de andra skandinaviska språken ska sannolikt bedrivas sparsamt. I tillämpad lingvistik brukar man anta att eleven om han har nått "intermediate level" i det främmande språket utvecklas snabbast om han får använda språket funktionellt. Och när det gäller förståelse, både av tal och skrift, befinner sig skandinaver klart på mellannivå om man jämför med motsvarande elevs kunskaper i ett främmande språk. Övning i att läsa och lyssna är alltså den bästa vägen till förbättrad förståelse. Men det är inte osannolikt att viss strukturerad träning kan underlätta den spontana inläringen som följer av meningsfullt språkanvändande. Jag tänker framför allt på vikten av att vänja sig vid att se en skriven version av den text som man samtidigt hör

på det andra språket. TV-program som är textade för döva tittare borde vara idealiska som undervisningsmaterial i de skandinaviska grannländernas skolor.

Jag har flera gånger understrukit att viljan till språkförståelse måste vila på en grundläggande känsla av gemenskap. Än så länge finns det en sådan gemenskapskänsla mellan danskar och svenskar liksom mellan andra av Nordens folk, även om det kan verka som om enheten är på väg att splittras av politiskt, ekonomiskt och militärt samarbete åt annat håll. Arbetet på ökad språklig förståelse är samtidigt ett arbete på att bevara känslan av samhörighet, en investering i framtiden.

Litteratur:

Innehållet i den här artikeln bygger på en rad artiklar som jag har skrivit under årens lopp om dansk-svensk språkförståelse:

Samspråk på grannspråk. I: *Dialectology and Sociolinguistics. Essays in honor of Karl-Hampus Dahlstedt*. Umeå 1977. 234–243.

Om den dansk-svenska hörförståelsens betingelser. I: *Nysvenska studier* 59–60 (1979–80). 268–280.

En nordisk tv-satellit? Om behov av forskning i språkliga förutsättningar och konsekvenser. *Språkvård* 1979:4. 10–17.

Svensk, dansk eller skandinavisk? En interviewundersøgelse af svenske læreres sproglige situation ved et dansk universitet. ROLIG 14, 1978. Roskilde universitetscenter. (Tills. m. Niels Haastrup.)

Om förståelse i allmänhet och om förståelse via grannspråken i synnerhet. I: C.-C. Elert (utg.), *Internordisk språkförståelse*. Umeå 1981. 100–120.

Dansk-svensk hörförståelse: Är det orden eller uttalet som är mest hinder samma? I: C.-C. Elert (utg.), *Internordisk språkförståelse*. Umeå 1981. 64–84.

Dansk-svenska som dialekt. En strategi och en snabbkurs i svenskt uttal. I: K. Hyltenstam (utg.), *Svenska i invandrarperspektiv*. Lund 1979.

Referenser i övrigt:

Att förstå varandra i Norden – språkråd till nordbor i nordiskt samarbete. Nordiska rådet 1986.

Brink, L. & J. Lund, *Udtaleforskelle i Danmark*. København: Gjellerup. Maurud, Ø., *Nabospråksforståelse i Skandinavien*. Nordisk utredningsserie 1976:13.

Nordenstam, K., *Svenskan i Norge*. Språklig variation hos svenska invandrare i Bergen. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborgs universitet 1979.